folklor/edebiyat, cilt:20, sayı:78, 2014/2

AİLE VE KADIN TEMALARININ SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA VERİLİŞ BİÇİMLERİNİN İNCELENMESİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Mustafa Şeker*

GİRİŞ

2005 yılında yürürlüğe giren Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, sosyal bilimlere ait temel disiplinlerin vatandaşlık potasında eritilerek düzenlenmesi sonucu oluşmuş bir programdır. Sosyal bilgiler vatandaşlık temelinde sosyal bilimlere ait disiplinlerin sentezidir **(**Barr**,** R., J. L. Barth ve S. S. Shermis**,** 1978). Sosyal bilgiler program içeriğine ait öğrenme ürünlerinin bilgi, ilke, inanç, tutum ve değer ağırlıklı olarak sunulduğu söylenebilir (Doğanay, 2002). Sosyal bilgiler, sosyal bilimlere ait disiplinlerin özüne bağlı kalarak kültürel mirasın devamlılığı noktasında etkin, bilgi ve beceriyle donatılmış bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Öztürk ve Otluoğlu, 2003). Sosyal bilgiler dersi kendisine yüklenen misyon gereği ülkesine vatandaşlık bağıyla bağlı nesiller yetiştirmeyi hedeflemiştir. Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS), sosyal bilgiler dersinin amaçlarını; dünyadaki önemli gelişmelere duyarlı olma davranışı sergi-

* Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

leme, okulda ve toplumda katılımcı ve gözlem faaliyetlerini gerçekleştirme, demokratik biçimde karar verme becerileri kazandırma, kişi ve kültürel kimlik algısını toplumsal yaşam kavramı çerçevesinde tanımlama biçiminde belirlemiştir (NCSS, 1992). Değişen dünya şartları karşısında yetersiz kalmamak için programlar da güncelliğini korumak zorundadır. Bu zorunluluk özellikle toplumu konu alan sosyal bilgiler dersi için daha da önemli hale gelmektedir. Sosyal bilgiler, gerek program içeriği gerekse kullanılan materyaller bakımından toplumsal değişim rüzgârının gerisinde kalmamalıdır.

Ülkemizin eğitim programları incelendiğinde sosyal bilgilere, özelliği itibarıyla kültürel mirası gelecek nesillere aktarma misyonunun yüklendiğini görmekteyiz. Çünkü okulda okutulan dersler içerisinde formatı itibarıyla bu misyonu gerçekleştirmeye en uygun ders sosyal bilgilerdir. Özellikle binlerce yıllık geçmişi olan Türk kültürünün, gelecek nesillere aktarımı görevinin çok zahmetli olabileceği gibi eğitim paydaşlarının çok dikkatle üzerinde çalışması gereken bir konudur. Çünkü Türk milleti birçok imparatorluk kuran dünyadaki birkaç milletten biridir. Dolayısıyla imparatorluk kuran bir milletin gelecek nesillerine çok zengin bir kültür mirası bırakmış olması da mümkündür. Günümüze kadar özüne bağlı kalarak gelenek, görenek ve inanışlara göre içeriği değişse de yapısını günümüze kadar koruyan en önemli kültür değerlerinden biri de "Türk Aile Yapısı"dır.

Bünyesinde bölge ve şartlara göre küçük değişiklikleri barındırsa da yapısı itibarıyla çok büyük değişikliklere uğramayan ve Türk kavimleri arasında benzerliklerini ve doğallığını koruyarak günümüze kadar gelen *"aile"* olgusu, formal ve planlı bir anlayışla olmasa da kuşaktan kuşağa aktarım yoluyla özgün yapısını bugüne taşımıştır. Kültürel değerler öğretim sürecini de değişen ve gelişen dünya şartlarına göre düzenlemek zorunluluk haline gelmiş, kültürel mirasa ait öğeler disiplinli ve planlı bir anlayışla ele alınmaya başlanmıştır. Eğitim paydaşları kadar ülke yöneticileri de aile ve aileyi oluşturan bireyler üzerinde titiz çalışmalar yapmaya başlamışlar, yapılan çeşitli bilimsel ve akademik çalışmalarda sürekli bu konular işlenmiştir. Kültür hayatına dair öğeler araştırılırken kültürel devamlılığın sağlanmasındaki en önemli vazifeyi yerine getiren kurumlardan biri olan "aile" olgusu da literatürde üzerinde önemle durulan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısına girilirken, Türkiye'de aile konusu kültür ve kültürel değişme bağlamında incelenmeye başlanmıştır. Mümtaz Turhan (1908-1968) kültür konusunu aile içerisinde*, "kültürde değişen ve değişmeğe mukavemet eden unsurlar"* betimlemesiyle ve ailenin kültürel yapısı ile ilişkilendirmektedir. Kültür Değişmeleri (1951) isimli kitabında ailenin kültüre, kültürün aileye etkilerini ele almaktadır (Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması, 2011).

Birey, aile ve toplum sarmalında önemli bir basamağı oluşturan *"kadın"* olgusu da insanlığın varoluşunun temelini oluşturur. Anne kavramı; Türk kültüründe "Ana" kelimesiyle ifade edilmiş, hatta yaşadıkları yerleri bile sürekli bu kavramlarla anmışlardır. "Ana"yı kültürün ve ailenin devamı için vazgeçilmez kılan bu anlayış sanatsal ve edebi ürünlere de ilham kaynağı olmuştur. Dolayısıyla kültür içerisindeki yeri itibarıyla önemli bir konuma sahip olan "anne" unsurunun "kadın" teması çerçevesinde sağlıklı ve yeterli

biçimde işlenmesi için formal bir anlayışla ele alınması gerekmektedir. Bu formal anlayışın planlı ve programlı bir düzen içerisinde devam edebilmesi için başta okul olarak öğretmene önemli görevler düşmektedir. Ne kadar nitelikli olursa olsun temel materyallerle desteklenmeyen eğitim ortamları öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarını tam olarak karşılamaktan uzaktır. Dolayısıyla okullarda öğrencinin öğrenme etkinliklerinde önemli yeri olan ders kitaplarında aile ve kadın temaları işlenirken yazılı ve görsel materyallerden yararlanılması nitelikli ve kalıcı bir öğrenme için önemli olabilir. Ancak günümüzde çocuğa kültür ve kültürel temel değerler belli dersler aracılığıyla verilse de, fonksiyonalist görüşte de ifade edildiği gibi, "kültür yalnızca öğrenilmez, kişilik yapısının bir parçası gibi içselleştirilir. Çocuğun kişiliği onun bir parçası olacağı kültürün temel değerleriyle bezenir" (Haralambos, 1980). Dolayısıyla "aile" ve ailenin devamı için "kadın" unsuru hakkında temel bir anlayışın gelişebilmesi için eğitim hayatının ilk aşamasından itibaren yeterli algının oluşturulması gerekir. Bu algının tam ve yeterli düzeyde oluşabilmesi için de başta sosyal bilgiler olmak üzere ilgili derslerin ve bu derslere ait içerik ve materyallerin nitelikli biçimde hazırlanması önemlidir.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmayla 4., 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında "aile" ve "kadın" öğelerin veriliş biçimlerinin araştırılması amaçlanmıştır. Ayrıca yapılan bu araştırma ile öğrenciler tarafından şu an en kolay ve ucuz ulaşılabilir özelliğiyle ders materyalleri içerisinde önemli bir yere sahip olan ders kitaplarında yer alan "aile" ve "kadın" öğelerin program kazanımları doğrultusunda nasıl ve hangi materyallerle ifade edildiği, bu öğelerin verilişinde izlenen yol ve yöntemlerin neler olduğu incelenmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada içerikleri incelenen sosyal bilgiler ders kitapları (4., 5., 6. ve 7. sınıf), Talim Terbiye Kurulu'nca incelenerek onaylanan ve 2013-2014 Eğitim-Öğretim döneminde Milli Eğim Bakanlığı'na bağlı okullarda okutulmasına izin verilen her sınıf düzeyi için iki farklı yayınevi (biri özel diğeri resmi yayınevi olmak üzere) tarafından hazırlanmış ders materyalidir. Bu araştırmada, kitapları incelenen yayınevlerinin (MEB Yayınevi, Altın Yayınevi, Arslan Yayınevi, Pasifik Yayınevi, Tuna Yayınevi) isimleri, "A Yayınevi" ve "B Yayınevi" olarak kodlanmıştır.

Bu çalışma, nitel araştırma modeli çerçevesinde incelenen, doküman incelemesi yöntemiyle ele alınan bir araştırmadır. Bu araştırmada kullanılan doküman inceleme metodu, araştırmanın amacına uygunluğu sebebiyle resim, film, belgesel gibi yapıtlar yanında, yayınlanmış kitap, dergi vb. birtakım yazılı materyalleri analiz etmek için de kullanılan bir yöntemdir (Karasar, 2008; Yıldırım ve Şimşek, 2005). Durum araştırması özelliği taşıyan bu çalışmayla var olan durumun tespiti amaçlanmıştır.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmanın amacı doğrultusunda, "Aile" ve "Kadın" temalarının ders kitaplarında veriliş biçimleri araştırılırken Talim Terbiye Kurulu tarafından incelenerek onaylanan farklı yayınevlerince hazırlanmış 4., 5., 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları kaynak olarak kullanılmıştır. Çalışmada, ders kitaplarında sosyal bilgiler öğretim programı doğrultusunda yer verilen üniteler incelenmiş, Türk kültür hayatı içerisinde önemli yeri olan "Aile" ve "Kadın" temalarının programın ortaya koyduğu kazanımlar noktasındaki veriliş biçimleri araştırılmıştır.

BULGULAR

Sosyal Bilgiler 4., 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında "kadın ve aile" konuları ve veriliş biçimleri aşağıda gösterilmiştir.

A yayınevi tarafından hazırlanan 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabına baktığımızda, kadın temalı konulara yer verilmediği görülmektedir. Özellikle ders kitabında "aile" temasına yer verildiği, bu kavramın 2. ve 6. ünitede yer aldığı anlaşılmaktadır. "Geçmişimi Öğreniyorum" adlı 2. ünitede ve "Hep Birlikte" adlı 6. ünitede geçen "aile" teması hakkında ders kitabında verilen görsel ve yazılı materyallere örmekler aşağıda verilmiştir.

Şekil 1: A Yayınevi Tarafından Hazırlanan 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı "Geçmişimi Öğreniyorum" Adlı 2. Ünitede Geçen Örnek Bir Materyal

Şekil 2: A Yayınevi Tarafından Hazırlanan 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı "Hep Birlikte" Adlı 6. Ünitede Geçen Örnek Bir Materyal

Yapılan araştırma sonunda B yayınevi tarafından hazırlanan 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının "Geçmişimi Öğreniyorum" adlı 2. ve "Hep Birlikte" adlı 6. Ünitesinde "Aile" ve "Evlilik" temalarının işlendiği, ünitede konuyla ilgili ve program kazanımları doğrultusunda görsel materyallerin verildiği görülmektedir. Ünitede verilen görsel materyallerle ilgili yazılı materyallere de yer verildiği anlaşılmıştır. Ancak ünitede, "Aile" ve "Evlilik" konuları ile ilgili yazılı ve görsel materyallerin sınırlı verildiği, "toplumda kadının önemi ve yeri" temasına ise yer verilmediği, sadece kadınla ilgili unsurlara aile ve evlilik süreci içerisinde yer verildiği görülmüştür. Aşağıda şekil 3, şekil 4 ve şekil 5'te, ünitede geçen "aile" ve "evlilik geleneği" teması ile ilgili örnek görsel materyaller verilmiştir.

Şekil 3: B Yayınevi Tarafından Hazırlanan 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı "Geçmişimi Öğreniyorum" Adlı 2. Ünitede Geçen Örnek Bir Materyal

Elif, babaannesiyle birlikte sözlü tarih çalışması yapıyor.

Şekil 4: B Yayınevi Tarafından Hazırlanan 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı "Geçmişimi Öğreniyorum" Adlı 2. Ünitede Geçen Evlilik Geleneği İle İlgili Örnek Bir Materyal

Çeyiz serme geleneği günümüzde de devam etmektedir.

Şekil 5: B Yayınevi Tarafından Hazırlanan 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı "Hep Birlikte" Adlı 6. Ünitede Geçen AileTeması İle İlgili Örnek Bir Materyal

Büyükler ve çocuklar arasındaki sevgi bağları ailede dayanışma duygusunu güçlendirir.

"Kadın ve Aile" teması ile ilgili olarak A ve B yayınevleri tarafından hazırlanan sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitapları incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda ders kitaplarında "Aile" ve "toplumda kadının önemi/yeri" ile ilgili olarak "kadın" teması hakkında çok az bilgiye yer verildiği, "aile" temasının ise işlenmediği görülmüştür. Ancak B yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabında Kurtuluş Savaşı konusu işlenirken "Türk Kadını"nın Kurtuluş Savaşı'na verdiği desteği ifade etmek için görsel bir materyalin kullanıldığı görülmüştür. Verilen görsel materyal aşağıdaki şekil 6'da gösterilmiştir.

Şekil 6: B Yayınevi Tarafından Hazırlanan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı "Gerçekleşen Düşler" Adlı 6. Ünitede Geçen AileTeması İle İlgili Örnek Bir Materyal

Cephane taşıyan kadınlar, Halil Dikmen

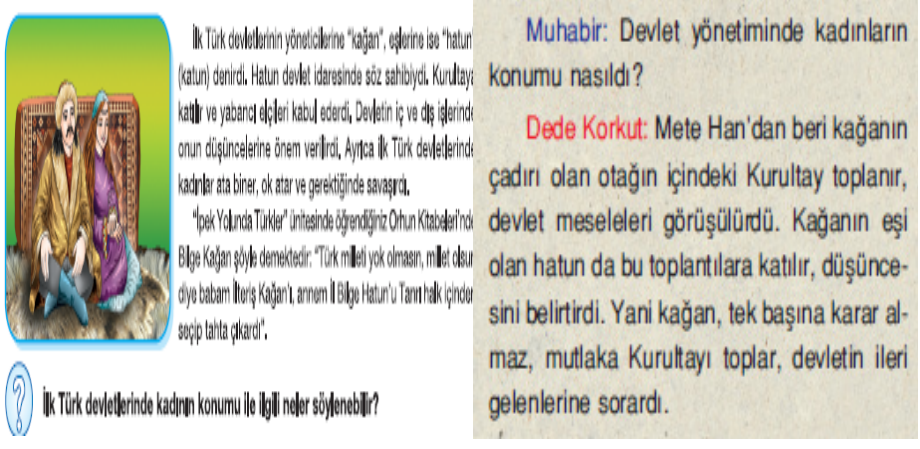
A ve B yayınevleri tarafından hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları imcelenmiş, "kadın" ve "aile" temasının ders kitaplarındaki veriliş biçimleri ele alınmıştır. Buna göre; A ve B yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitaplarında "kadın"

ve "aile" konularına özellikle "İpek Yolunda Türkler" adlı 3. ünitede ve "Demokrasinin Serüveni" adlı 6. ünitede yer verildiği görülmüştür. Ünite konularında "kadın" temasının genellikle "yönetim anlayışı" ve "giyim kültürü" çerçevesinde ele alındığı, kadınla ilgili başka unsurlara yer verilmediği görülmüştür. "kadın" ve "aile" konularının ele alınış biçimleri ilgili aşağıda şekil 7 ve şekil 8'de bazı görsel öğelere yer verilmiştir.

Şekil 7: A Yayınevi Tarafından Hazırlanan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı "İpek Yolunda Türkler " Adlı 6. Ünitede Geçen AileTeması ile ilgili Örnek Bir Materyal

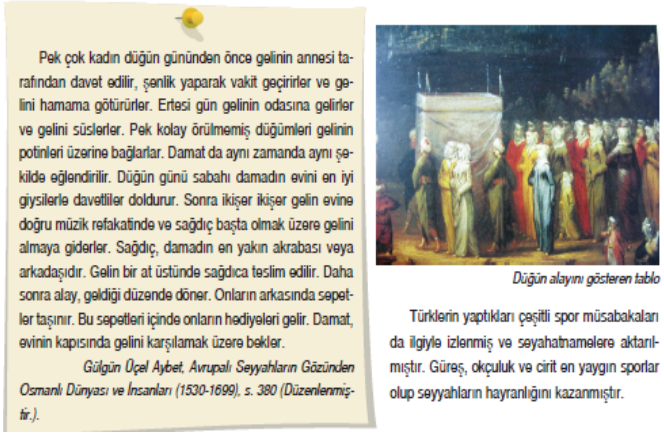
Şekil 8: B Yayınevi Tarafından Hazırlanan 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı "Demokrasi Serüveni" Adlı 6. Ünitede Geçen AileTeması İle İlgili Örnek Bir Materyal

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında "aile" ve "kadın" temasının ele alınış biçimleri incelenmiştir. Buna göre; A yayınevi tarafından hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan "Türk Tarihinde Yolculuk" adlı 3. üniteye baktığımızda bu ünitede sadece "aile" temasının işlendiği "kadın" teması hakkında yeterli bilgiye yer verilmediği

görülmüştür. Aile temasının ise "evlilik" gibi adet ve geleneklerle birlikte verildiği ancak verilenlerin "aile" konusunun tam olarak kazanılmasında yeterli olmadığı görülmektedir. Konunun veriliş biçimiyle ilgili görsel materyallere örnek şekil 9'da verilmiştir.

Şekil 9: Yayınevi Tarafından Hazırlanan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı "Türk Tarihinde Yolculuk" Adlı 3. Ünitede Geçen KadınTeması İle İlgili Örnek Bir Materyal

Pek çok kadın düğün gününden önce gelinin annesi tarafından davet edilir, şenlik yaparak vakit geçirirler ve gelini hamama götürürler. Ertesi gün gelinin odasına gelirler ve gelini süslerler. Pek kolay örülmemiş düğümleri gelinin potinleri üzerine bağlarlar. Damat da aynı zamanda aynı şekilde eğlendirilir. Düğün günü sabahı damadın evini en iyi giysilerle davetliler doldurur. Sonra ikişer ikişer gelin evine doğru müzik refakatinde ve sağdıç başta olmak üzere gelini almaya giderler. Sağdıç, damadın en yakın akrabası veya arkadaşıdır. Gelin bir at üstünde sağdıca teslim edilir. Daha sonra alay, geldiği düzende döner. Onların arkasında sepetler taşınır. Bu sepetleri içinde onların hediyeleri gelir. Damat, evinin kapısında gelini karşılamak üzere bekler.

Gülgün Üçel Aybet, Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699), s. 380 (Düzenlenmiştir.).

Düğün alayını gösteren tablo

Türklerin yaptıkları çeşitli spor müsabakaları da ilgiyle izlenmiş ve seyahatnamelere aktarılmıştır. Güreş, okçuluk ve cirit en yaygın sporlar olup seyyahların hayranlığını kazanmıştır.

B yayınevi tarafından hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında "aile" ve "kadın" temasının ele alınış biçimleri incelenmiştir. Buna göre; B yayınevi tarafından hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan "Türk Tarihinde Yolculuk" adlı 3. Ünite'nin "Seyyahlarla Gezinti" adlı bölümüne baktığımızda bu ünitede sadece "kadın" temasının işlendiği görülmüştür. Seyyahların gözünden ele alınan "kadın" teması hakkında yeterli bilgiye yer verilmediği, Türk kültürü içerisinde çeşitli edebi eserlerde de yer verilen "kadın" konusunun bu ders kitabında yeterli düzeyde ele alınmadığı tespit edilmiştir. Konunun veriliş biçimiyle ilgili örnek görsel bir materyal aşağıda şekil 10'da verilmiştir.

Şekil 10: Yayınevi Tarafından Hazırlanan 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı "Türk Tarihinde Yolculuk" Adlı 3. Ünitede Geçen KadınTeması İle İlgili Örnek Bir Materyal

1718'de bir süre Türkiye'de kalan Lady Montaqu (Lady Montekü) "Türkiye Mektupları" adlı eseri ile ünlüdür.

"Asil bir Türk kadını nasıl giyinir, bunu öğrenmek istersin değil mi? İşte sana yazıyorum.

Onun arkasında dolama denilen bir gömlek vardır. Düğmeleri nohut iriliğinde elmastan yapılmıştır. Kemer gayet geniş ve baştan başa elmas. Gerdan dize kadar inen üç dizi inci ile sıralı. Dizilerden birinin ucunda Hint tavuğu yumurtası kadar büyük bir zümrüt asılı. Asil Türk kadının küpeleri takıldığı yere yakışacak değerdedir. Yüzükler de öyledir. Benim gördüğüm Türk kadınlarındaki süslerin yarısı kıymetinde süsü taşıyabilen Avrupalı bir kraliçe yoktur."

Lady Mantaqu, "Türkiye Mektupları" s.77

Saraydan bir Türk kadını resmi

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Talim Terbiye Kurulu tarafından incelenerek onaylanan ve okullarda okutulmasına izin verilen A ve B yayınevleri (MEB Yayınevi, Altın Yayınevi; Arslan Yayınevi, Pasifik Yayınevi, Tuna Yayınevi) tarafından hazırlanmış sosyal bilgiler 4., 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarına ait ünitelerde "aile" ve "kadın" temalarının veriliş biçimleri incelenmiştir. Ünitelerde aile ve kadın temalarının çoğunlukla beraber verildiği ancak bazı ünitelerde ise "kadın" ve "aile" temalarından sadece birisinin verildiği veya her ikisinin de verilmediği görülmüştür. Bunlarla ilgili şu sonuçlarla karşılaşılmıştır;

A yayınevi tarafından hazırlanan 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabına baktığımızda, kadın temalı konulara yer verilmediği, özellikle "aile" temasına yer verildiği, bu kavramın 2. ve 6. ünitede yer aldığı anlaşılmıştır. B yayınevi tarafından hazırlanan 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının "Geçmişimi Öğreniyorum" adlı 2. ve "Hep Birlikte" adlı 6. ünitesinde "aile" ve "evlilik" temalarının işlendiği, ünitede konuyla ilgili ve program kazanımları doğrultusunda görsel materyallerin sunulduğu görülmüştür. Ayrıca ünitede görsel materyallerle ilgili yazılı materyallere de yer verildiği anlaşılmıştır. Ancak ünitelerde, "aile" ve "evlilik" konuları ile ilgili yazılı ve görsel materyallerin sınırlı verildiği, "toplumda kadının önemi ve yeri" temasına ise yeterli düzeyde yer verilmediği, sadece kadınla ilgili unsurlara aile ve evlilik süreci içerisinde kısaca yer verildiği görülmüştür.

Talim Terbiye Kurulu tarafından Milli Eğitim Banklığı'na bağlı okullarda okutulmak üzere incelenen ve onaylanan A ve B yayınevleri tarafından hazırlanan sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitaplarında "kadın" ve "aile" teması ile ilgili olarak yapılan incelemeler sonucunda ders kitaplarında "Aile" ve "toplumda kadının önemi/yeri" ile ilgili olarak "kadın" teması hakkında çok az bilgiye yer verildiği, ünitelerde "aile" temasının ise yeterli düzeyde işlenmediği görülmüştür. Ancak B yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabında Kurtuluş Savaşı konusu işlenirken "Türk Kadını"nın Kurtuluş Savaşı'na verdiği desteği ifade etmek için görsel bir materyalin kullanıldığı görülmüştür.

A ve B yayınevleri tarafından hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında "kadın" ve "aile" temasının veriliş biçimleri ele alınmıştır. Buna göre; A ve B yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitaplarında "kadın" ve "aile" konularına özellikle "İpek Yolunda Türkler" adlı 3. ünitede ve "Demokrasinin Serüveni" adlı 6. ünitede yer verildiği görülmüştür. Ünite konularında "kadın" temasının genellikle "yönetim anlayışı" ve "giyim kültürü" çerçevesinde ele alındığı, kadınla ilgili başka unsurlara yer verilmediği görülmüştür. Türk kültüründe ise "aile" ve "kadın" konularına tarihi süreç içerisinde özel değer verildiği ve bunlarla ilgili birçok edebi ve sanat ürününün ortaya konduğu görülmüştür. Ders kitaplarında verilen ünitelerde ise "aile" ve "kadın" temalarının yıllarca verilen klasik usullerle sunulduğu, bu konulara sadece yönetim ve giyim gibi konularda yer verildiği görülmüştür.

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında "aile" ve "kadın" temasının ele alınış biçimleri incelenmiştir. Buna göre; A yayınevi tarafından hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan "Türk Tarihinde Yolculuk" adlı 3. üniteye baktığımızda bu ünitede sadece "aile" temasının işlendiği "kadın" teması hakkında yeterli bilgiye

yer verilmediği görülmüştür. Aile temasının ise "evlilik" gibi adet ve geleneklerle birlikte verildiği ancak verilenlerin "aile" konusunun tam olarak kazanılmasında yeterli olmadığı görülmektedir. Toplumda çok önemli yeri olan "kadın" unsuruna, çevresinde olup bitenlere farklı gözle bakmayı öğrenen ve program kazanımları noktasında yaşadığı kültürün özelliklerini tam olarak öğrenmesi telkin edilen öğrenciye içerisinde bulunduğu sınıfı düzeyinde "kadın"ın kültür ve toplum hayatındaki yeri ve öneminin tam ve yeterli düzeyde verilmemesi dikkat çekicidir. Bununla birlikte B yayınevi tarafından hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında da "aile" ve "kadın" temasının ele alınış biçimleri incelenmiştir. Buna göre; B yayınevi tarafından hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan "Türk Tarihinde Yolculuk" adlı 3. ünitenin "Seyyahlarla Gezinti" adlı bölümüne baktığımızda bu ünitede sadece "kadın" temasının işlendiği görülmüştür. Seyyahların gözünden ele alınan "kadın" teması hakkında yeterli bilgiye yer verilmediği, Türk kültürü içerisinde çeşitli edebi eserlerde de yer verilen "kadın" konusunun bu ders kitabında yeterli düzeyde ele alınmadığı tespit edilmiştir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda kazanımlar noktasında Türk kültüründe önem verilen aile, kültür ve değer temalarının ele alındığı görülmektedir. Talim Terbiye Kurulu tarafından incelenerek onaylanan ve okutulmasına izin verilen A ve B yayınevleri tarafından hazırlanmış sosyal bilgiler 4., 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarına ait ünitelerde "aile" ve "kadın" temalarının veriliş biçimine balkıldığında, verilenlerin yeterli ve etkili düzeyde olmadığı görülmüştür.

Toplum bilimleri olarak da nitelendirilen sosyal bilimler, bünyesinde yer alan disiplinlerle toplumu oluşturan ögeleri konu edinir. Okullarda okutulan dersler içerisinde, "aile" ve "kadın" temalarının işlenmesine en elverişli ders olarak görülen sosyal bilgilerin eğitim-öğretim programı içeriklerine baktığımızda doğal olarak birey, aile ve toplum konularının ele alınması beklenmektedir. Bu misyon, sosyal bilgilere kültürel değerlerin vatandaşlık temelinde gelecek nesillere aktarımı görevinin verilmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü sosyal bilgiler sosyoloji, Ttarih, coğrafya, hukuk, ekonomi, siyaset bilimi, psikoloji gibi sosyal bilimler disiplinlerinin bir potada eritimesi sonucunda ortaya çıkmış bir ders olup kültürel mirasın gelecek nesillere aktarımında köprü görevi görmektedir. Birey, aile ve toplum sarmalında çok kritik bir fonksiyona sahip olan ve bireyi dünyaya getiren anne faktörü, "kadın" unsurunun toplumdaki yeri ve önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Tarihi ve kültürel süreç içerisinde sağlıklı bir toplum hayatı için aileyi oluşturan "Kadın"ın eğitim-öğretim hayatımız içerisinde çeşitli dersler aracılığıyla işlenmesi, hayatının önemli bir bölümünü eğitim-öğretim sürecinde geçiren birey açısından önemlidir. Bu sebeple edindiği misyon sebebiyle sosyal bilgiler derslerinde öğrenciye, ailenin temelini oluşturan ve kendisini dünyaya getiren anne olgusunun anlam ve öneminin en üst düzeyde kazandırılabilmesinde "kadın" konusunun kültür hayatı temelindeki yerinin yeterli ve olması gerektiği gibi verilmesi, bilinçli bir neslin oluşması noktasında çok anlamlı olabilir. Öyle ki, Türk kültürü içerisinde "kadın" teması çerçevesinde bir kız çocuğunun doğumundan evlilik ve sonrasındaki annelik aşamasına kadar hayatın her safhasında sayısız edebi ürüne konu olduğu görülmüştür (Ögel 1998; Turan, 1998; Öztürk, 2008). Çeşitli araştırmalarda ve yazılı eserlerde de vurgulandığı gibi (Dingeç,

2010; Ögel, 1998) uğrunda kitabelerin yazıldığı, yerine göre devlet yönetiminde sözü dinlenen, yönetimin en tepesinde yer alan kişinin hemen yanı başında gördüğümüz "kadın" olgusu hakkında sosyal bilgiler ders kitaplarımızda yeterli ve etkili bilgiye yer verilmemiş olması üzerinde önemle durulması gereken bir konudur.

Türk kültürüne ait gelenek ve göreneklerin şekillenmesinde referans kabul edilen dini ögelerde, "cennetin ayaklarının altında olduğu" anlayışı etrafında annelik duygusu yüceltilmiş, yazılı ve sözlü dini unsurlarda kadına saygı duyulmasının öneminden söz edilmiştir. Fakat ders kitaplarında bu konuların Türk kültür hayatı içerisinde ele alınmamış olması, bu konuların ele alınış biçimlerinde bütünsellik anlayışının göz önünde bulundurulmadığını, konulara dar bir pencereden bakıldığını ortaya koymaktadır.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında "aile ve "kadın" temalarının düğün, evlilik, isim koyma, doğum adetleri, çocukluktan başlayan gelenekler, aile hayatının devamı için anne-baba rolleri gibi çok zengin ögelerle süslenmesi mümkün iken "kadın" konusunun sadece "seçme-seçilme" ve "iş hayatında kadın rolleri" ile ele alınmış olması, "kadın"ın toplumdaki esas yerini ifade etmekten uzaktır. Bununla birlikte yakın zamana ait konular işlenirken tarihimize ışık tutan kadın kahramanların ve şahsiyetlerin hayatlarından kesitler sunulmamış olması, sosyal bilgiler programları ve ders kitaplarının kültürel mirasın devamlılığı misyonuna gölge düşürmektedir.

Bütün bunlar göz önüne alındığında; sosyal bilgiler programları ve ders kitapları geniş bir vizyonla hazırlanmalı, konular hayatın gerçekleri ile ilişkilendirilmeli, bireyin içinde yaşadığı toplumun değerleri göz önünde bulundurulmalı, üzerinde durulan konular tarihi süreç içerisindeki gelişim ve değişim gibi ögeler göz ününe bulundurularak hazırlanmalıdır. Aile teması işlenirken aileyi meydana getiren ögeler yeterli düzeyde tanıtılmalı, bu konu kültür hayatımızla ilişkilendirilerek geçmişten günümüze gelenek, görenek ve adetlerle birlikte verilmeli, aile hayatımızın geçmişten günümüze geçirdiği süreç, karşılaştırmalı olarak verilmelidir. Sosyal bilgiler ders kitapları gerçek hayat ögelerinden kopuk olmamalı, işlenen konular geniş bir bakış açısıyla ele alınmalı, üzerinde durulan konular, içerisinde yaşanılan toplumun değerleriyle çatışmamalı, toplumun sahip olduğu değer ve kültür ögeleri "farklılıkların olabileceği" anlayışı çerçevesinde ele alınmalıdır.

Ders kitaplarında "kadın" temasına kültür hayatımız perspektifinden bakılmalı, konuların verilişinde standart, tekdüze ve klasik bakış açısı sergilenmemelidir. Ders kitaplarının hazırlık ve değerlendirme süreçlerinde alanında uzman, program hedefleri noktasında etkin ve yeterli bilgiye sahip, olaylara aktüel ve gerçekçi bakış açısıyla yaklaşabilen kimselerden daha fazla yararlanılmalı, başta ders kitabı olmak üzere bütün ders materyallerinin ihtiyaç ve beklentilere cevap verebilecek tarzda hazırlanmasına özen gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2011). Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması.

Altun, A., Doğan, Y., Uzun, E. (2011). İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders, Çalışma ve Öğretmen Kılavuz Kitapları. Altın Yayınları, Ankara.

Arslan, M. M. (2011). İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders, Çalışma ve Öğretmen Kılavuz Kitapları. Anıttepe Yayınları, Ankara.

Barr, R. D., Barth J. L. and Shermis, S. S. (1978). *The Nature of Social Studies*. California: ECT Publications.

Dingeç, E. (2010). Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları, *History Studies*, 2(1).

Doğanay, A. (2002). Öğretimde Kavram ve Genellemelerin Geliştirilmesi. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi, PegemA Yayıncılık, Ankara.

Ersöz, T. (2011). İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders, Çalışma ve Öğretmen Kılavuz Kitapları. Pasifik Yayınları, Ankara.

Haralambos, M. (1980). *Sociology Themes and Perspectives.* University Tutorial Press: Suffolk.

Karasar, N. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemi (17.Baskı)*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Komisyon, (2012). İlköğretim 4., 5., 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders, Çalışma ve Öğretmen Kılavuz Kitapları. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

NCSS. (1992). *Curriculum Standards For Social Studies: I. Introduction.* http://www.socialstudies.org/standards/introduction (Erişim Tarihi: 10.07.2013)

Ögel, B. (1998). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları,* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

Öztürk, C. ve Otluoğlu R., (2003). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler Ve Yazılı Materyaller*.Ankara: PegemA Yayıncılık.

Öztürk, C. (2008). *Türk Kadınının Tarihteki Yeri ve Önemi Türk Kadınının Tarihteki Yeri ve Önemi*. http://www.izedebiyat.com/yazi.asp?id=74855 adlı internet sitesinden 01.09.2013 tarihinde alınmıştır.

Turan, O. (1998). *Türk Cihân* **Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi,** Boğaziçi Yayınevi, İstanbul.

Tüysüz, S. (2012). İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders, Çalışma ve Öğretmen Kılavuz Kitapları, Tuna Matbaacılık A.Ş., Ankara.

Özet

AİLE VE KADIN TEMALARININ SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA VERİLİŞ BİÇİMLERİNİN İNCELENMESİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Sosyal bilgiler dersi sosyal bilimlere ait disiplinlerden meydana gelmiş bir derstir. Sosyal bilimler, bünyesindeki çeşitli disiplinler aracılığıyla insan hayatının toplumsal yönünü de ele alır. Sosyal bilimlere ait disiplinlerden meydana gelen sosyal bilgiler, bu disiplinleri kullanarak temel vatandaşlık paydasında birleştirici görevi görür. Sosyal Bilgiler, sosyal

bilimlere ait çeşitli disiplinlerin temel vatandaşlık anlayışıyla bir potada eritilerek sunulması noktasında, aynı zamanda toplumsal hayatın vazgeçilmez unsuru olan ve toplumun temel yapıtaşı vazifesini gören "aile" kurumunu da ele almak zorunda kalmıştır. Çünkü sosyal bilimlerin temelini de meydana getiren "toplum" konusunun en temel öğelerinden biri olan "aile" kavramı, toplumun en önemli yapıtaşlarından birisini oluşturmaktadır. Sosyal bilgiler ise içerisinde bulunduğu toplumun değerlerini temel vatandaşlık anlayışıyla ele almış, bu anlayış çerçevesinde toplumu oluşturan en önemli öğelerden olan "aile" unsurunun tarihi süreç içerisindeki önemini gerek hazırlanan programlar gerekse yüklenen misyonu sebebiyle göz ardı edememiştir. Anne-baba, birey, aile ve toplum sarmalında birbirinden ayrılmaz 4 unsur aynı zamanda birbirini tamamlayan öğelerdir. Dolayısıyla literatürde "aile" konusu ele alınırken, aileyi oluşturan en önemli öğelerden biri olan "kadın" unsuru üzerinde durulması da önemli bir boşluğu doldurmuştur. Böylece toplumu oluşturan öğeleri bağlı kaldığı disiplinler çerçevesinde formal bir düzende ele alan "Sosyal Bilgiler" ise bu vazifeyi geçmişten günümüze, hazırlanan program çerçevesi içerisinde yürütmektedir. Bu vazifeyi yürütürken de bazı materyallere ihtiyaç duymaktadır. Bu materyallerin en önemlilerinden biri de ders kitaplarıdır. Bu araştırmada, sosyal bilgiler ders kitaplarının "aile" ve "kadın" konularını ele alış biçimleri incelenmiştir. Doküman incelemesi yöntemiyle ele alınan bu araştırma, nitel bir çalışmadır. Bu araştırmaya göre; 4., 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında yer alan ünitelerde "aile" ve "kadın" temalarına yeterli düzeyde yer verilmediği görülmüştür. Tarihi, kültürel ve toplumsal perspektif içerisinde çok önemli bir yeri olan bu öğelere, öğrencinin en fazla kullandığı ders materyalinde yeterli düzeyde yer verilememesi dikkat çekici bulunmuştur. Dolayısıyla sosyal bilgiler ders kitaplarında düzenli ve planlı bir anlayışla "aile" ve "kadın" temalarına yer verilmemiş olması, tarihi ve kültürel mirasın gelecek nesillere ulaştırılması anlayışıyla hazırlanan sosyal bilgilere ve bu doğrultuda hazırlanan ders programının amaçlarına ters düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Ders Kitapları, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, Kültür, Aile, Kadın

Abstract

EXAMINATION OF THE WAY THE THEMES OF FAMILY AND WOMEN ARE PRESENTED IN SOCIAL STUDIES TEXT BOOKS

Social Studies Lesson is a lesson made up of disciplines that belong to Social Sciences. Social Sciences also deals with the social aspect of human life through various disciplines in its own structure. Social Studies, which is made up of disciplines that belong to Social Sciences, acts as a uniting role on the denominator of fundamental citizenship by utilizing these disciplines. Regarding presentation of various disciplines that belong to Social Sciences after being melted in a pot with a sense of fundamental citizenship, Social Studies has to deal with the "family" institute as well which is at the same time an indispensable element of social life, and acts as a fundamental constituent of the society. The reason is, concept of

"family", one of the most basic components of "society", which also forms the fundamental of Social Sciences, composes one of the most significant building blocks of the society. Social studies handles the values of the society with a sense of fundamental citizenship, and within the historical process, it is not able to ignore the importance of the term "family"within the scope of this concept, which is one of the most important components that forms the society because of both the programmes prepared and the mission undertaken. 4 inseparably linked components, parents, individuals, family and the society also complement each other. Therefore, when the subject of "family" is dealt with in literature, laying stress on the component "woman", who is one of the most important elements of family, fills an important void. Thus, "Social Studies", which deals with the components that form the society within the framework of the disciplines they abide by in a formal order, carries out this task from past to present within the scope of programme prepared. And while performing this duty, it needs a number of materials. Textbooks are one of these most important materials. In this study, the way Social Studies textbooks deal with the terms "family" and "woman" are examined. This is a qualitative study, which was conducted with the method of document review. According to this research, it is seen that the themes of "Family" and "Woman", which are in the textbooks of the 4th, 5th, 6th, and 7th grades are not given adequate coverage. It is noticeable that these two components which have an extremely important place within historical, cultural and social perspective are not dealt with sufficiently in the schoolbooks that students use most. Hence, lack of coverage of themes of "Family" and "Woman" with a proper and planned concept in the Social Studies textbooks contradicts the purpose of the Social Studies, prepared with a concept passing down historic and cultural inheritance from one generation to the next, and the aim of lesson plans prepared towards this end.

Keywords: Social Studies, Textbooks, Social Studies Curriculum, Culture, Family, Women.